

تحلیل جامعه‌شناختی رابطه بین سرمایه اجتماعی و جرایم جوانان (مطالعه موردی: زندان مرکزی سنندج)

سینا احمدی*

رحمت شمسی**، بختیار احمدی***

چکیده

سرمایه اجتماعی با تأمین نوعی امنیت معنایی برای افراد که به واسطه معنادهی سنت‌ها، ارزش‌ها و قواعد در زندگی افراد در جامعه حاصل می‌آید، افراد جامعه را از گرفتارآمدن در دامن ناهنجاری‌ها و انحرافات و جرایم، به‌مثابه مظاهر ناامنی اجتماعی و مشارکت منفی در جامعه به دور می‌دارد. هدف تحقیق حاضر بررسی و شناسایی رابطه بین سرمایه اجتماعی و جرایم در بین جوانان مجرم واقع در زندان مرکزی شهر سنندج می‌باشد. روش مطالعه، پیمایشی و با استفاده از نمونه تصادفی ۱۹۶ نفری زندانیان مجرم (۱۸ - ۳۹) ساله صورت گرفته است. برای تحلیل داده‌ها از جداول دوبعدی و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. یافته‌ها نشان می‌دهند رابطه بین سرمایه اجتماعی و میزان جرم جوانان از نظر آماری معنادار است به این صورت که هرچه جوانان از سرمایه اجتماعی بیشتری برخوردار باشند میزان ارتکاب به جرم آن‌ها کمتر و بالعکس. همچنین جوانانی که بیشتر مرتکب جرم می‌شوند، در فضاهای اجتماعی رشد کرده‌اند که از سرمایه اجتماعی پایین‌تری برخوردار است. پس می‌توان با برنامه‌ریزی در راستای افزایش سرمایه اجتماعی میزان بزهکاری و جرم را در جامعه مورد پژوهش کاهش داد.

کلیدواژه‌ها: سرمایه اجتماعی، پیوندهای اجتماعی، جرایم جوانان.

---

* دانشجوی دکتری سلامت و رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی تهران (نویسنده مسئول)
sinaahmadi25@gmail.com

** کارشناس ارشد مطالعات توسعه، دانشگاه تهران، shamsirahmat13@gmail.com

*** کارشناس ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه کردستان، ahmadibakhtiar89@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۵/۰۴، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۹/۱۳

۱. مقدمه و بیان مسئله

مطالعات انجام شده بیانگر افزایش پدیده شهرنشینی در ایران هستند و داده‌های آماری و نیز نرخ رشد جمعیت شهری کشور حاکی از استمرار این افزایش است. این در حالی است که اغلب یافته‌های تحقیقاتی پژوهشگران بر وجود رابطه آماری مستقیم، بین افزایش جمعیت و رشد نرخ جرایم و آسیب‌های اجتماعی صحنه می‌گذارند.

رشد حجمی و جمعیتی شهرها را نباید ذاتاً و به‌خودی‌خود آسیب تلقی کرد زیرا در بسیاری از زمینه‌ها و عرصه‌ها همین گسترده شدن فضای شهرها باعث به وجود آمدن و گسترده‌گی بسیاری از امکانات و توانایی‌ها شده است و بشر را به چنان پیشرفت و درجه برخورداری رسانید که با نسل‌های قدیم قابل مقایسه نیست. با این حال این درجه پیشرفت و توسعه نباید ما را از مشکلات و مسائلی که ملازم با این رشد هستند غافل کند. مسائلی که همراه با گسترش و پیشرفت مادی بشر به وجود آمدند. جهانی شدن فرهنگ و ارتباطات، شکل‌های جدیدی از روابط اجتماعی را به وجود آورده و با از بین بردن روابط و بنیان‌های اجتماعی پیشین موجبات ناامنی، برای افراد را فراهم کرده است. این فرایند با ایجاد گسست در ساختار و فرایند روابط اجتماعی قبلی و شکل‌دهی به ساخت‌های تازه یکی از مهم‌ترین پیامدها و هزینه‌های تغییرات اجتماعی محسوب می‌شود. در واقع نتیجه رواج روزافزون فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، به‌ویژه اینترنت، فردی شدن شیوه‌های زندگی و کاهش تعاملات اجتماعی است که خود به تغییر الگوهای ارتباطی و تعاملاتی می‌انجامد (ذکائی، ۱۳۹۰: ۱۷).

رشد ماهیت فردگرایانه روابط اجتماعی در کشورهای غربی و شهرهای پرجمعیت و مسائل توأم با آن مانند میزان بالای جرم و جنایت و ازخودبیگانگی افراد از جمله دلایلی است که باعث شد در چند دهه اخیر مفهوم سرمایه اجتماعی بسیار مورد توجه قرار گیرد. امروزه جامعه ایران نیز به شکل خاص خود درگیر این پدیده‌ها شده است. به‌گونه‌ای که برخورد جامعه با پدیده مدرنیته غربی در قرن گذشته و پیامدهای هویتی آن به شکل گسترش نسبی فردگرایی و اتمیزه شده جامعه و شخصی شدن ارتباطات، روابط اجتماعی را به قهر در چارچوب‌های تنگ عرصه‌های خصوصی و خانوادگی فرو برده و ضعف نسبی جامعه مدنی و سرمایه اجتماعی را در پی داشته است. این تحولات آثاری نظیر کم‌رنگ شدن مشارکت در امور جامعه، ضعف ارتباطات، فردگرایی، تنهایی، ازخودبیگانگی، عدم همکاری، تعاون، بی‌اعتمادی و غیره را برجای گذاشته است.

در حاشیه ماندن جوانان، خطرات بیشتری به همراه دارد. ممکن است این قشر نه تنها از جامعه بلکه از خانواده نیز جدا شوند و برای خود فرهنگی منحرف ایجاد کنند. لذا غافل ماندن از جوانان و مسائل شان خسارات جبران‌ناپذیری نظیر ایجاد اغتشاش، اوباشی‌گری، هیپی‌گری و انواع جرایم و بزهکاری را برای جامعه به همراه خواهد داشت (ربانی، ۱۳۸۰).

در بین بسیاری از صاحب‌نظران در این زمینه توافق کلی وجود دارد که جوانان مجرم و بزهکار غالباً در معرض آن‌گونه از روابط اجتماعی قرار دارند که از ویژگی‌های آن، نبودن رابطه و پیوند نزدیک و صمیمانه خانوادگی است که به تدریج کیفیت این رابطه در رفتار نسبت به دیگران به‌ویژه بزرگسالان اثر می‌گذارد (پاتنام، ۲۰۰۶؛ به نقل از حیدرنژاد و دیگران، ۱۳۹۱: ۸۷). سست شدن ارتباطات و پیوندهای اجتماعی، جوانان را از دارا بودن ارتباطات سالم و اعتماد اجتماعی و در یک کلام، سرمایه اجتماعی مناسب و سالم محروم می‌سازد. سرمایه اجتماعی با تأمین نوعی امنیت معنایی برای فرد که به‌واسطه معناداری سنت‌ها، ارزش‌ها و قواعد به زندگی افراد در جامعه حاصل می‌آید، فرد را از گرفتارآمدن در دامن ناهنجاری‌ها و انحرافات و جرم و جنایت به‌مثابه مظاهر نامنی اجتماعی و مشارکت منفی در جامعه به دور می‌دارد (تقی‌لو، ۲۳۹: ۱۳۸۵). بدین ترتیب روشن است که در متن تمام این تحولاتی که به افزایش میزان ارتکاب جرم منجر می‌شوند، متغیر سرمایه اجتماعی نقشی کلیدی ایفا می‌کند.

میزان سرمایه اجتماعی در نحوه‌ی روابط اجتماعی افراد، ارزش‌ها و نگرش‌ها و عقاید آن‌ها مؤثر می‌باشد و کسانی که از سرمایه بیشتری در اختیار دارند بهتر می‌توانند روایت خود از دنیای اجتماعی را برساخت کنند (حسینی و احمدی، ۱۳۹۲). سرمایه اجتماعی در جوامع سنتی بیشتر جنبه درون‌گروهی توأم با اعتماد اجتماعی محدود و خاص داشته است که به آن سرمایه اجتماعی قدیم (old social capital) می‌گویند. اما در جوامع مدرن نوع دیگری از سرمایه اجتماعی شکل می‌گیرد که جنبه گروهی و توأم با اعتماد اجتماعی تعمیم‌یافته و عام دارد که از آن با عنوان سرمایه اجتماعی جدید (new social capital) نام می‌برند. در جامعه کنونی ایران سرمایه اجتماعی قدیم دچار فرسایش شده و سرمایه اجتماعی جدید هم آن طوری که باید شکل نگرفته است (عبداللهی و موسوی، ۱۳۸۶: ۱۹۶). به بیان دیگر، هر چه از سطح خانواده به سطوح بالاتر یعنی خویشاوندی، دوستان، همکاران، همسایگان، هم‌محلله‌ای‌ها، هم‌شه‌ری‌ها و هم‌وطنان حرکت کنیم از میزان سرمایه اجتماعی کاسته می‌شود (زینالی، ۱۳۸۷: ۴۲).

بر این اساس، فرض اصلی پژوهش این است که در شرایط فرسایش سرمایه اجتماعی قدیم (یعنی سست شدن حس تعلق درون‌گروهی، روابط همسایگی، شرکت در فعالیت‌های جمعی و اعتماد اجتماعی شخصی و ...) و عدم شکل‌گیری و تثبیت سرمایه اجتماعی جدید، جوانان در وضعیتی نابهنجار، نامنسجم و متناقض قرار می‌گیرند که میزان ارتکاب به انواع جرایم نزد آنان را تشدید می‌کند. پرسش این است که عدم شکل‌گیری کامل شاخص‌های سرمایه اجتماعی جدید در زندگی جوانان (شبکه‌های مدنی مشارکت اجتماعی، هنجارهای همیاری، اعتماد اجتماعی عام، تبادل نظر باهمالان، شبکه‌های دوستی) به چه اندازه بر میزان ارتکاب به جرم تأثیر دارد. فضای اجتماعی که جوانان در آن مرتکب اعمال مجرمانه می‌شوند وضعیت و کم و کیف سرمایه اجتماعی چگونه است و این متغیر تا چه اندازه می‌تواند میزان ارتکاب جرم را تبیین کند؟

۲. تحقیقات پیشین

کندی (Kennedy) و همکارانش (۱۹۹۸)، در تحقیقی با عنوان «سرمایه اجتماعی، نابرابری درآمدی و ... جرم و خشونت» فرض کرده‌اند که ابتدا افزایش شکاف بین ثروتمند و فقیر باعث سست شدن انسجام اجتماعی یا فرسایش اجتماعی گردیده و سپس کاهش سرمایه اجتماعی به ترتیب باعث افزایش قتل با اسلحه گرم و جرم خشونت‌آمیز می‌شود. آن‌ها سرمایه اجتماعی را از طریق پاسخ‌های بارشده بر روی دو گویه از پیمایش اجتماعی U.S. (میزان عضویت در گروه‌های داوطلبانه در هر ایالت و سطح اعتماد اجتماعی در آن) موردسنجش قرار داده‌اند. نتایج نشان داد که نابرابری درآمد همبستگی قوی با جرم خشونت‌آمیز مسلحانه ($r = 0/76$) و نیز با معرف‌های سرمایه اجتماعی (میزان عضویت گروهی $r = -0/40$ و کمبود اعتماد اجتماعی $r = 0/73$) دارد. همچنین کمبود اعتماد اجتماعی ($r = 0/83$) و میزان عضویت گروهی ($r = -0/49$) با میزان جرم خشونت‌آمیز رابطه داشته است. این روابط حتی با کنترل میزان فقر، به قوت خود باقی مانده بود (P. Kennedy et al, 1998:7-17).

کاواچی (Kawachi) و همکارانش (۱۹۹۹)، رابطه بین زمینه اجتماعی و سلامت اجتماعی را با استفاده از ملاک جرم به‌عنوان معرف رفاه جمعی موردبررسی قرار دادند. آن‌ها در بررسی خود استدلال کرده‌اند که دو سری از ویژگی‌های اجتماعی بر سطح جرم تأثیر می‌گذارند: درجه محرومیت نسبی در جامعه (که برای مثال، توسط گستردگی نابرابری درآمد اندازه‌گیری شده است) و درجه به‌هم‌پیوستگی روابط اجتماعی در میان شهروندان (که برای

مثال؛ به وسیله معرف‌های سرمایه اجتماعی و اثربخشی جمعی اندازه‌گیری شده است و آنان به این نتیجه رسیده‌اند که جرم‌های خشونت‌آمیز (قتل، ضرب و شتم و سرقت) دائماً با محرومیت نسبی و معرف‌های سرمایه اجتماعی رابطه خفیفی داشته‌اند. بنابراین، آن‌ها دریافته‌اند که جرم کیفیت محیط اجتماعی را بازتاب می‌کند (Kawachi et al, 1999:1-20).

ساگرت (Saegert) و همکارانش (۲۰۰۲)، در مقاله‌ای نشان داده‌اند که مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی می‌توانند یک نقش بالقوه‌ای در جلوگیری از جرم در مناطق کم‌درآمد بازی کند. این مطالعه پنج پروژه مسکونی را مقایسه می‌کند که به فقیرترین افراد شهر نیویورک که عمدتاً ساکنان اقلیت‌های مذهبی بودند، مسکن داده بود. آن‌ها در این تحقیق با استفاده از داده‌های پیمایش ۴۸۷ ساختمان تأثیر سرمایه اجتماعی را در جلوگیری از جرم ارزیابی کردند. داده‌های جرم نیز از اداره پلیس شهر نیویورک به دست آمد. نتایج تحلیل نشان داد که سه مؤلفه سرمایه اجتماعی _ مشارکت اساسی در انجمن مستأجران، هنجارهای فراجمعی و سازمان رسمی ساختمان‌ها_ همه با کاهش انواع جرم در ساختمان‌های موردبررسی، ۶ تا ۱۲ ماه بعد از اینکه سرمایه اجتماعی اندازه‌گیری شده بود مرتبط بودند (Saegert et al, 2002:189-226).

سلمی (Salmi) و کیویوری (Kivivuori) (۲۰۰۶) در مقاله خویش تحت عنوان "همبستگی بین سرمایه اجتماعی و جرم جوانان" (نقش سرمایه‌های فردی و ساختاری) با کنترل شاخص‌های سطح فردی و ساختاری سرمایه اجتماعی به بررسی رابطه این دو متغیر پرداخته‌اند. این تحقیق در یک نمونه ۱۴۲ نفره از نوجوانان ۱۵-۱۶ ساله انجام گرفت است. نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیره نشان داد هنگامی که متغیرهای سطح فردی و ساختاری (مثل خودکنترلی) کنترل شده باشد، پایین بودن حمایت از سوی والدین، پایین بودن کنترل از سوی معلم و پایین بودن اعتماد بین اشخاص با رفتار بزهکارانه همبستگی دارد. کنترل از سوی والدین، حمایت معلمان و پیوند بین نسلی با بزهکاری، تنها در مدل‌های دو متغیره همبستگی دارد. به نظر می‌رسد پیوند ضعیف والدین که باعث گرایش نوجوانان به بازار کار پاره‌وقت می‌شود او را در مقابل خطر جرم و بزهکاری حمایت نمی‌کند.

همچنین در کشور ما هم تحقیقاتی در این باب صورت گرفته است برای نمونه مسعود چلبی و محمد مبارکی (۱۳۸۳)، در تحقیقی با عنوان "بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و جرم" که در دو سطح خرد و کلان و با استفاده از روش پیمایش و ابزار پرسشنامه در سطح خرد و روش تحلیل ثانویه در سطح کلان انجام شده بود به این نتیجه رسیدند که بین ابعاد

شش‌گانه سرمایه اجتماعی - علاقه فراوان به جامعه، اعتماد اجتماعی، خودباوری در فرد، احساس مثبت نسبت به دیگران، رابطه متقابل زیاد با دیگران، احساس کمک یا ایثار نسبت به غریبه‌ها - و میزان ارتکاب به جرم غیر مختوم به زندان رابطه منفی و معنادار وجود دارد که از میان این شاخص‌ها اعتماد اجتماعی بیشترین میزان تبیین را به خود اختصاص داده است. همچنین در سطح تحلیل کلان، یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد که بین سطح توسعه اقتصادی و جرم رابطه منفی و معنادار و نیز بین نابرابری درآمد و جرم رابطه مثبت و معنادار وجود دارد به طوری که، هرچه قدر سرمایه اجتماعی در یک جامعه بالا باشد و توسعه اقتصادی در آن صورت گرفته و نابرابری درآمد کمتر باشد، میزان جرم و جنایت در آن جامعه کمتر شده و مردم سعی خواهند نمود بیشتر تابع قانون بوده و از مقررات و هنجارهای رسمی و غیررسمی پیروی نمایند. در تحقیقات انجام گرفته داخلی و خارجی شاخص‌هایی چون - علاقه فراوان به جامعه، اعتماد اجتماعی، خودباوری در فرد، احساس مثبت نسبت به دیگران، رابطه متقابل زیاد با دیگران، احساس کمک یا ایثار مورد بررسی قرار گرفته‌اند که در هر یک از تحقیقات انجام شده شاخص‌های سرمایه اجتماعی مختص همان تحقیق استفاده شده است که شاید در تحقیق دیگری مورد توجه نبوده است و این می‌رساند که مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی که در سطوح خرد، میانه و کلان هستند بی‌شمارند و با توجه به تحقیق مؤلفه‌هایی از سرمایه اجتماعی مورد توجه قرار می‌گیرند. در این تحقیق هم با توجه به فرضیات تحقیق مؤلفه‌های عضویت در شبکه‌های مدنی، ارتباطات اجتماعی، اعتماد اجتماعی، همیاری که شامل همیاری ذهنی و عینی می‌باشد مورد بررسی قرار گرفتند که مرتبط با مسئله تحقیق و موضوع پژوهش می‌باشند.

۳. مبانی نظری

سلامت یک جامعه مستقیماً با کمیت و کیفیت سرمایه‌اش در ارتباط است. جامعه‌ای که سرمایه‌ی بیشتری دارد، فرآورده‌های بیشتر، قدرت رقابت‌جویی بالاتر و درآمدهای بالاتری دارد. (حسینی و احمدی، ۱۳۹۲).

سرمایه اجتماعی یکی از انواع سرمایه است. همچون بسیاری از مفاهیم علوم اجتماعی، تعریف سرمایه اجتماعی نیز تا حدودی مسئله‌ساز می‌باشد و به همین دلیل در مورد آن تعاریف متعددی وجود دارد. برای نمونه کلمن (۱۹۸۶:۹۶)^۱ سرمایه اجتماعی را این‌گونه تعریف کرده است: سرمایه و منابعی که افراد و گروه‌ها از طریق پیوند با یکدیگر و با توجه

به نوع ارتباطات می‌توانند به دست آورند (Coleman, 1988:96). سرمایه اجتماعی به منابع قابل دسترس در درون ساختارهای اجتماعی از قبیل اعتماد، هنجارهای روابط متقابل و هدف متقابل که افراد را برای انجام کنش جمعی آماده می‌کند اشاره دارد و به‌عنوان محصول فرعی روابط اجتماعی و درگیری مدنی در سازمان‌های رسمی و غیررسمی ظهور می‌کند (Kawachi, 2001:33). ایده محوری این نظریه را می‌توان در واژه «روابط» خلاصه کرد. اعضای جامعه با برقراری تماس با یکدیگر و پایدار ساختن آن‌ها قادر به همکاری با یکدیگر می‌شوند و به این طریق چیزهایی را کسب می‌کنند که به‌تنهایی قادر به کسب آن‌ها نمی‌باشند و یا با دشواری بسیار موفق به کسب آن‌ها می‌شوند (فیلد، ۱۳۸۸:۷).

با وجود مناقشه‌ها و بحث‌های بی‌پایانی که در مورد تعریف مفهوم سرمایه اجتماعی وجود دارد، این اجماع ضمنی نیز بین اندیشمندان علوم اجتماعی دیده می‌شود که می‌توان سرمایه اجتماعی را به‌عنوان شبکه‌هایی از روابط اجتماعی در نظر گرفت که از طریق ارتباط‌ها با دیگران ایجاد می‌گردد و با هنجارهای بده بستان و اعتماد مشخص می‌شود (استون و هاگس، ۲۰۰۲). به‌طور کلی، اکثریت جامعه‌شناسان در چندین شاخص موجود در سرمایه اجتماعی اتفاق نظر دارند از جمله اعتماد بین مردم و اجتماع، احساس تعلق، احساس هویت، افزایش توانایی‌های فردی برای کنش، ارتباطات آزاد و مشارکتی، تعهدات و انتظارات، هنجارها و ضمانت‌های اجرایی مؤثر، ظرفیت بالقوه اطلاعات، پیوندهای اجتماعی و ... در این قسمت به‌مرور ادبیات این مفهوم بر اساس نظریات صاحب‌نظران می‌پردازیم.

۱.۳ کلمن (1988) (Colman)

به نظر کلمن، سرمایه اجتماعی را باید بر مبنای کارکرد آن تعریف کرد. او سرمایه اجتماعی را این‌گونه تعریف می‌کند:

مجموعه‌ای از منابع که در روابط خانواده و در سازمان اجتماعی محلی وجود دارد و برای رشد اجتماعی و شناختی یک کودک یا جوان مفید هستند. این منابع برای افراد مختلف متفاوت‌اند و می‌توانند امتیاز مهمی را برای توسعه سرمایه انسانی کودکان و جوانان ایجاد کنند (کلمن، ۱۹۹۴:۳۰۰).

سرمایه اجتماعی به نوبه خود زمانی به وجود می‌آید که روابط میان افراد به شیوه‌ای دگرگون شود که کنش را تسهیل کند. بنابراین، سرمایه اجتماعی یک شیء واحدی نیست،

بلکه جنبه‌های متفاوت ساختار اجتماعی را در برمی‌گیرد که کنش جمعی و فردی را ترویج می‌نماید (Rosenfeld, 2001: 284). کلمن سرمایه اجتماعی را انواع چیزهای گوناگونی می‌داند که دو ویژگی مشترک دارند: اول اینکه همه آن‌ها جنبه‌ای از ساخت اجتماعی هستند و دوم اینکه کنش‌های معین افراد را در درون ساختار تسهیل می‌کنند (کلمن، ۱۳۷۷: ۶۶۴). همچنین از نظر او سرمایه اجتماعی نشان‌دهنده یک منبع است زیرا متضمن شبکه‌های مبتنی بر اعتماد و ارزش‌های مشترک می‌باشد (فیلد، ۱۳۸۸: ۳۸). کلمن در اصل بر روی فواید بالقوه سرمایه اجتماعی برای کنشگران فردی متمرکز می‌شود و آن‌ها را مانند دیگر اشکال سرمایه مولد می‌داند. سرمایه اجتماعی، دستیابی به هدف‌های معینی را که در نبودن آن دست‌یافتنی نخواهد بود، امکان‌پذیر می‌سازد (مبارکی، ۱۳۸۳: ۲۱).

کلمن (۱۹۹۴) تبیین نموده است که روابط بین مردم برای کنشگران درگیر شده ارزشمند است؛ زیرا آن‌ها می‌توانند به‌عنوان منابعی برای اتخاذ یک کنش مؤثر و دستیابی به اهداف مورد نظر استفاده شوند. او این روابط را به‌عنوان منابع سرمایه‌ای مفید برای افراد توصیف می‌نماید و آن را از طریق مشخص نمودن چندین شکل عمده سرمایه اجتماعی مطرح می‌نماید:

۱.۱.۳ تعهدات و انتظارات

برای این شکل از سرمایه اجتماعی دو عنصر بسیار حیاتی هستند: سطح اعتماد محیط اجتماعی که بازپرداخت تعهدات را تضمین می‌کند و گسترش میزان واقعی تعهداتی که برعهده گرفته شده است. تلاقی تعهدات و انتظارات به‌طور کلی، احساس ارزش‌های مشترک و احساس هویت مشترک را بازتاب می‌نماید. (کلمن، ۱۳۷۷: ۶۶۷). گسترش واقعی تعهدات همچنین به‌وسیله تعدادی از عوامل (از قبیل نیاز واقعی مردم به کمک، وجود منابع دیگر کمک‌کننده (از قبیل دولت، درجه فراوانی و تفاوت‌های فرهنگی) تحت تأثیر قرار خواهد گرفت. بنابراین، سرمایه اجتماعی مکانیسمی را برای بررسی و تأیید تعهدات و انتظارات فراهم می‌نماید (سپیلبرگ، به نقل از چلبی و مبارکی، ۱۳۸۳: ۲۲).

۲.۱.۳ ظرفیت بالقوه اطلاعات

یک شکل مهم سرمایه اجتماعی ظرفیت بالقوه اطلاعات است که جزء ذاتی و جدایی‌ناپذیری از روابط اجتماعی است. اطلاعات در فراهم ساختن شالوده‌ای برای کنش

مهم است اما به دست آوردن آن پرهزینه است. کمترین چیزی که برای کسب اطلاعات لازم داریم توجه بوده که همیشه اندک است. یکی از وسایلی که از طریق آن، اطلاعات ممکن است کسب شود استفاده از روابط اجتماعی است که برای مقاصد دیگر حفظ می‌شود (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۷۴). این جنبه از سرمایه اجتماعی بر توانایی ارتباط با دیگران و بدست آوردن اطلاعات از طریق شبکه‌ها و روابط تأکید می‌کند. سرمایه اجتماعی همچنین باعث جریان یافتن اطلاعات و مشخص کردن نحوه استفاده از آن می‌شود (چلبی و مبارکی، ۱۳۸۳: ۲۳).

۳.۱.۳ هنجارها و ضمانت‌های اجرایی مؤثر

هنجارهای مؤثری که به وسیله ضمانت‌های اجرایی درونی و بیرونی حمایت می‌شوند، می‌تواند یک شکل نیرومندی از سرمایه اجتماعی را تشکیل دهد. آن‌ها باعث تنظیم رفتارهای مردم می‌شوند و اغلب نهادهای اجتماعی گوناگون را در این فرایند کمک می‌نمایند (سپلبرگ، به نقل از چلبی و مبارکی، ۱۳۸۳: ۲۳). هنجار دستوری که شکل به‌ویژه مهم سرمایه اجتماعی را در درون جمع تشکیل می‌دهد حاکی از این است که فرد باید منافع شخصی را رها کند و به سود جمع عمل کند. این نوع هنجار که با حمایت اجتماعی، پایگاه، احترام و پاداش‌های دیگر تقویت می‌شود سرمایه‌ای اجتماعی است که ملت‌های جدید را می‌سازد، با وادار کردن اعضای خانواده‌ها به از خودگذشتگی، خانواده‌ها را تقویت می‌کند، توسعه جنبش‌های اجتماعی نو پیدا را از گروه کوچکی افراد سرسپرده، درون‌نگر و متقابلاً پاداش‌دهنده تسهیل می‌کند، و به‌طور کلی افراد را وادار می‌کند برپایه منافع عموم فعالیت کنند. هنجارهای نیرومند و مؤثر درباره رفتار جوانان در اجتماع، می‌تواند مانع از آن شود که آن‌ها اوقات خوشی داشته باشند و تبهکاران و مجرمان را از این عمل باز می‌دارد که دست به اعمال مجرمانه بزنند (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۷۶).

۴.۱.۳ سازمان اجتماعی انطباق‌پذیر

این شکل از سرمایه اجتماعی مخصوصاً با سازمان‌های داوطلبانه‌ای که برای بیش از یک هدف ایجاد شده‌اند، رابطه دارد. آن‌ها همچنین می‌توانند به‌عنوان مکان‌های گردهمایی (جایی که روابط به وجود آمده برای اهداف دیگر مورد استفاده قرار می‌گیرد) به خدمت گرفته شوند (سپلبرگ، ۲۰۰۱: ۱۱). مهم‌ترین ویژگی این سازمان‌ها قابل انطباق بودن آن‌ها به‌عنوان سرمایه اجتماعی موجود برای اهداف جدید می‌باشد و همین عامل آن‌ها را از دیگر اشکال

۱۰ تحلیل جامعه‌شناختی رابطه بین سرمایه اجتماعی و جرایم جوانان؛ مطالعه موردی: زندان ...

سرمایه متمایز می‌سازد. کلمن می‌نویسد: سازمانی که برای مجموعه‌ای از هدف‌ها به وجود آمده است به هدف‌های دیگر نیز می‌تواند کمک کند، و بنابراین سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهد که برای استفاده در دسترس است (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۷۸).

۵.۱.۳ سازمان هدفمند

کلمن معتقد است سرمایه اجتماعی همچون یک منبع عمل می‌کند، چون با انتظار تبادل همراه است و از سطح فرد فراتر می‌رود تا با شبکه‌های گسترده‌تری درگیر شود که روابطش با درجه بالایی از اعتماد و ارزش‌های مشترک مدیریت و هدایت می‌شود (فیلد، ۲۰۰۳: ۲۰). وی معتقد است سرمایه اجتماعی مانند سرمایه انسانی و فیزیکی در صورت عدم استفاده و تجدید، مستهلک می‌شود زیرا روابط اجتماعی در صورتی که حفظ نشود ناپدید می‌شوند، انتظارات و تعهدات با گذشت زمان از بین می‌روند و ماندگاری هنجارها نیز به ارتباط منظم بستگی دارد (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۹۱).

۲.۳ پاتنام ((Putnam (1995))

از دیدگاه پاتنام سرمایه اجتماعی به ویژگی‌هایی از سازمان اجتماعی از جمله اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها اشاره دارد که قادرند کارایی جامعه را با تسهیل کنش‌های تعاونی بهبود بخشند (پاتنام، به نقل از فیلد، ۱۳۸۸: ۵۴). وی سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از مفاهیمی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها می‌داند که موجب ایجاد ارتباط و مشارکت بهینه اعضای یک اجتماع شده و در نهایت منابع متقابل آنان را تأمین خواهد کرد. به عبارت دیگر وجود تعاملاتی که افراد را به ساختن اجتماع سوق داده، آن‌ها را به یکدیگر متعهد می‌کند و از این طریق به کالبد اجتماعی (social fabric) پیوند می‌دهد و همچنین احساس تعلق، تجربه واقعی و ملموس شبکه اجتماعی، روابط مبتنی بر اعتماد و تساهل ناشی از آن، منافع عظیمی را برای افراد جامعه فراهم می‌کند (خیراله پور، ۱۳۸۳: ۱۶). او در آثار متعدد خود این سه مورد را به عنوان ویژگی سازمان اجتماعی معرفی می‌کند:

۱.۲.۳ شبکه‌ها

پاتنام نیز مانند دیگر نظریه پردازان سرمایه اجتماعی، روابط اجتماعی افراد و تعاملات آنان با یکدیگر را بنیادی‌ترین جزء سرمایه اجتماعی معرفی می‌کند و شبکه‌ها را به عنوان خاستگاه دو مؤلفه دیگر سرمایه اجتماعی یعنی هنجارهای اعتماد و همیاری مطرح می‌سازد (پاتنام و

گاس، به نقل از تمسکی هرسینی، (۱۳۹۱:۲۲). منظور از شبکه‌ها، شبکه‌های رسمی و غیررسمی ارتباطات و مبادلات است که در هر جامعه‌ای اعم از مدرن و سنتی، فئودالی یا سرمایه‌داری و... وجود دارد. این شبکه‌ها در دو نوع افقی و عمودی هستند. در شبکه‌های افقی شهروندانی عضویت دارند که از قدرت و وضعیت برابری برخوردار هستند. در این حالت همه کنشگران درگیر کنش‌ها بوده و باهم در ارتباطند و اطلاعات به صورت شفاف در اختیار کنشگران قرار می‌گیرد. در مقابل در شبکه‌های عمودی هم شهروندانی عضوند که در وضعیتی نابرابر به هم می‌برند (فوکویاما، ۱۳۷۹:۱۲).

۲.۲.۳ هنجارهای همیاری یا معامله متقابل

پاتنام نوع خاصی از هنجارهای همیاری را مولدترین جزء سرمایه اجتماعی می‌داند و حتی ملاک آن می‌نامد و می‌گوید:

ملاک سرمایه اجتماعی اصلی، همیاری تعمیم‌یافته است. من اکنون کاری را برای شما انجام می‌دهم بی‌آنکه چیزی را در مقابل انتظار داشته باشم و شاید حتی بی‌آنکه شما را بشناسم، با این اطمینان که در طول راه شما یا دیگری لطف مرا پاسخ خواهید داد (پاتنام، به نقل از تمسکی هرسینی، ۱۳۹۱:۲۴).

این امر سرمایه اجتماعی عظیمی را ایجاد می‌کند و موجب تقویت همکاری می‌گردد (پاتنام، ۱۳۹۲:۳۱۶).

هنجارهای معامله متقابل در هر گروه اجتماعی هنجارهایی هستند که مهم‌ترین سودمندی آن‌ها تقویت اعتماد، کاهش هزینه معاملات و تسهیل همکاری است. از نظر پاتنام مهم‌ترین این هنجارها، هنجارهای معامله متقابل هستند. وی این هنجارها را از مولدترین اجزای سرمایه اجتماعی می‌داند. این هنجارها با شبکه‌های انبوهی از مبادلات اجتماعی مرتبط است و هر یک دیگری را تقویت می‌کند (فوکویاما، ۱۳۷۹:۱۲).

۳.۲.۳ اعتماد

اعتماد از عناصر ضروری برای تقویت همکاری بوده و حاصل پیش‌بینی‌پذیری رفتار دیگران است که در یک جامعه کوچک از طریق آشنایی نزدیک با دیگران حاصل می‌شود؛ اما در جوامع بزرگ‌تر یا پیچیده‌تر یک اعتماد غیرشخصی یا شکل غیرمستقیمی از اعتماد ضرورت می‌یابد. پاتنام در بحث از اعتماد با توجه به شعاع آن به دو نوع اعتماد شخصی و

اعتماد اجتماعی اشاره دارد و نوع دوم را که در ادبیات سرمایه اجتماعی بعضاً اعتماد تعمیم یافته نیز نامیده می‌شود، سودمندتر برای جامعه می‌داند. به نظر وی، این نوع اعتماد شعاع اعتماد را از فهرست کسانی که شخصاً می‌شناسیم فراتر می‌برد و همکاری گسترده‌تر در سطح جامعه را موجب می‌گردد (پاتنام، ۱۳۸۰:۱۳۶).

اعتماد اجتماعی از نظر پاتنام ناشی از دو منبع یعنی هنجارهای معامله متقابل و شبکه‌های مشارکت مدنی است. از نظر وی، اعتماد، همکاری را تسهیل می‌کند و هرچه سطح اعتماد در یک جامعه بالاتر باشد، احتمال همکاری هم بیشتر خواهد شد و باز این همکاری به نوبه خود اعتماد را ایجاد می‌کند (فوکویاما، ۱۳۷۹:۱۲). این اعتماد و اطمینان افراد در قالب اعتماد اجتماعی (که یکی از پایه‌ای‌ترین سازه سرمایه اجتماعی است) موجبات شکوفایی سلامت فردی را تأمین کرده و بر سلامت عمومی جامعه تأثیر مثبتی دارد. جامعه‌ای که در آن اعتماد وجود داشته باشد و سطح سرمایه اجتماعی بالا باشد، قاعدتاً نوعی همبستگی و همدلی و وفاق در آن وجود خواهد داشت.

۴. چهارچوب نظری

جرم پدیده‌ای اجتماعی است یعنی بدون اجتماع قابل تصور و تحقیق نیست (عالی پور: ۱۳۸۹). مفاهیم کج‌روی یا انحراف و جرم هرچند در موارد زیادی باهم همپوشانی دارند ولی به یک معنا نیستند. مفاهیم کج‌روی و انحراف بسیار کلی‌تر و گسترده‌تر از جرم هستند زیرا جرم فقط به آن دسته از کردارهای ناهم‌نوا اطلاق می‌شود که به نقض قانون می‌انجامند (گیدنز، ۱۳۸۶:۲۹۵). مفهوم انحراف و کج‌روی را می‌توان ناهم‌نوابی با مجموعه هنجارهای معینی تعریف کرد که شمار زیادی از افراد یک اجتماع یا جامعه پذیرفته‌اند (گیدنز، ۱۳۸۶:۲۹۴). پس کج‌روها و منحرفین را می‌توان کسانی دانست که از قواعدی که اکثریت جامعه در زندگی دنبال می‌کنند، سرپیچی می‌کنند. با این توضیحات می‌توان گفت جرم توسط افرادی که قدرت سیاسی و اجتماعی را در دست دارند به صورت مجموعه‌ای از قوانین جنایی تفسیر و بیان می‌شود اما اثبات انحرافات و کج‌رو بودن وابسته به تعریف اکثریت افراد جامعه بدون وجود قانون خاصی می‌باشد. مفهوم جرم هم از دو نظر قابل تأمل و مطالعه است؛ اول، از نظر اجتماعی، مفهوم جرم نظیر مفهوم اخلاق متغیر و در حال تحول است و آن عملی است که نظم اجتماعی را نقض کرده باشد و این نظم در هر عصر متناسب و درخور تمدن و سطح افکار و عقاید همان عصر می‌باشد.

دوم، از نظر حقوقی جرم عملی است که قابل مجازات باشد (باهری: ۱۳۸۱). طبق یک تعریف جرم به هر عملی عمدی که بر علیه قانون باشد اطلاق می‌شود و مرتکب آن قابل بخشش نبوده و باید مجازات شود (هاگان: ۱۹۸۸). تحقیقات نشان می‌دهد دولت به تنهایی قادر به تأمین امنیت و مقابله با جرم نیست. بر این اساس، محققان بر نقش جامعه مدنی در ایجاد امنیت و کالاهای جمعی مشابه آن تأکید می‌کنند. این گونه رویکردها با مفهوم سرمایه اجتماعی درهم آمیخته است (قدرتی و همکاران، ۱۳۸۸: ۸). نقش سرمایه اجتماعی در تأمین امنیت اجتماعی به دلیل جلوگیری از بروز ناهنجاری‌ها و انواع جرایم اجتماعی افراد مجرم و زمینه‌سازی مشارکت مثبت و فعال جوانان در زندگی اجتماعی حائز اهمیت است. در این مورد فوکویاما (۱۳۷۹) به سرمایه اجتماعی از منظر انحراف‌های اجتماعی مانند جرم و جنایت، فروپاشی خانواده، مصرف مواد مخدر، طرح دعوا و دادخواهی، خودکشی، فرار مالیات و موارد مشابه توجه می‌کند و معتقد است وجود این انحراف‌ها، فقدان سرمایه اجتماعی را در جامعه منعکس می‌نمایند. براساس این تعریف‌ها می‌توان ادعا کرد وقوع جرم، نشان‌دهنده پایین بودن سطح سرمایه اجتماعی است یا مرتکبان جرم از لحاظ شاخص‌های معرف سرمایه اجتماعی در وضعیت مطلوبی قرار ندارند. به عنوان مثال یک سارق به دلیل عدم پایبندی به قوانین و مقررات اجتماعی که اجماع آحاد مردم آن را پذیرفته‌اند مرتکب جرم می‌شود. در واقع سارق از اصول حاکم بر توافق‌های اجتماعی که نشان‌دهنده سرمایه اجتماعی است، تخلف کرده و مرتکب جرم می‌شود. (فوکویاما، ۲۰۰۲).

به طور کلی آنچه سرمایه اجتماعی را جذاب نموده، تأثیر آن در عمل و مشاهده کارکردهای آن در عرصه اجتماعی است. ایده اساسی سرمایه اجتماعی این است که خانواده، دوستان، شرکا و همکاران شخصی سرمایه مهمی را تشکیل می‌دهند، سرمایه‌ای که به هنگام مواجهه با یک بحران، فی‌نفسه مفیدند. با وجود نظریات مختلفی که درباره سرمایه اجتماعی مطرح می‌شوند که احتمالاً هر کدام تا حدودی قابلیت ارائه و به کارگیری در موضوعات انحرافات اجتماعی را دارند ولی چارچوب نظری انتخاب شده در این تحقیق از نظریات کلمن و رابرت پاتنام تشکیل شده است. بعضی از صاحب‌نظران نیز بر این باورند که برای بررسی تاریخچه مفهوم سرمایه اجتماعی باید به متفکران کلاسیک جامعه‌شناسی، اقتصاد و تعلیم و تربیت و فلسفه رجوع کرد. در حوزه علوم اجتماعی و در بین متفکران کلاسیک، نام سه متفکر بیش از دیگران مطرح شده است. این سه متفکر دورکیم، ماکس وبر و زیمل‌اند. فوراً باید اضافه کرد که به دلیل استفاده از مفهوم سرمایه در سرمایه اجتماعی نمی‌توان کارل مارکس را نیز نادیده گرفت (شیانی و موسوی، ۱۳۹۰).

به‌طور کلی با توجه به دیدگاه‌های پاتنام و کلمن این‌گونه استنباط می‌شود که شاخص‌های سرمایه اجتماعی یعنی اعتماد، شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای مثبت، منجر به کارکرد بهتر نهادها و بهبود امور و عملکرد آموزشی بهتر دانش‌آموزان در سطح مدارس به‌صورت اخص و افراد به‌صورت عام می‌شود و برعکس، فقدان این ویژگی‌ها پیامدهای منفی دربردارد که یکی از آن می‌تواند کاهش سطح سلامت و بروز رفتارهای انحرافی یا به‌عبارت‌دیگر وقوع جرم از سوی افراد شود. براساس نظریه کلمن جهت تأثیر مثبت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در کاهش انحرافات و جرایم، باید این شاخص‌ها در بین افراد، قوی‌تر از مؤلفه‌های سرمایه انسانی و مالی عمل کند. فقدان ارتباطات، عدم تبعیت از هنجارها و تقویت آن‌ها، فقدان کنترل خانوار، همگی احتمال تولید سرمایه اجتماعی را کاهش می‌دهند و به فرصت‌های رفتار انحرافی می‌افزاید (مارشال، به نقل از بوستانی، ۱۳۹۱: ۱۷).

رابطه معنادار بین جرم و سرمایه اجتماعی مورد توجه پاتنام هم بوده است. وی با پشتوانه مطالعات زیاد در حوزه سرمایه اجتماعی به اهمیت پیوندهای اجتماعی در ارتباط با رفتارهایی از قبیل کشیدن سیگار و مصرف مشروبات الکلی و سایر انحرافات اشاره می‌کند (فیلد، ۲۰۰۳: ۵۷). وی همچنین به رابطه قوی منفی در سطح ایالتی بین نرخ جرایم خشن و شاخص‌های سرمایه اجتماعی اشاره کرد. او به رابطه بین سرمایه اجتماعی و تمام انواع شرایط اجتماعی مثل نرخ پایین جرم و جنایت، سطح بالای توزیع ثروت و درآمد، حد بالای سلامت و احساس خوشبختی اشاره کرده و سرمایه اجتماعی را در تولید یا عدم تولید این مؤلفه‌ها مؤثر می‌داند. به‌عبارت‌دیگر او معتقد است که زوال سرمایه اجتماعی مسئله‌ساز است زیرا به شاخص‌های متعدد رفاه شامل بهداشت، آموزش و موفقیت و... ارتباط دارد (بهبودی و باستان، ۱۳۹۱: ۳۰). بر این اساس در مطالعه حاضر و با توجه به فرض اصلی پژوهش، به بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و میزان ارتکاب جوانان به جرم با توجه به این چهارچوب می‌پردازیم.

۵. روش تحقیق

مطالعه حاضر از نوع پیمایشی، از نظر معیار زمان، مقطعی و از منظر معیار کاربرد، کاربردی، و از دید معیار ژرفایی، پهنانگر است. جمعیت آماری تحقیق را کلیه مجرمان موجود در زندان مرکزی سنندج تشکیل می‌دهند، که براساس فرمول کوکران ۱۹۶ نفر با استفاده از نمونه گیری تصادفی انتخاب شدند. همچنین در این تحقیق برای سنجش کلی میزان جرم افراد

زندانی از پرسشنامه استاندارد چلبی و مبارکی (۱۳۸۳) البته با تغییراتی استفاده شده است. همچنین در ساختن گویه های مربوط به متغیرهای مستقل سرمایه اجتماعی از پرسشنامه استاندارد خیراله پور (۱۳۸۳)، مبارکی (۱۳۸۴) و موسوی و همکاران (۱۳۸۹) همچنین بالین و اونیککس (1998) استفاده شده است. پرسش نامه مورد نظر در ۸ بخش طراحی شده است، سرمایه اجتماعی شامل ۸۹ گویه می باشد که شامل بخش اول تا هفتم پرسشنامه است و شامل بخش های ۱- عضویت و پیوند با شبکه های مدنی ۲- مشارکت اجتماعی ۳- ارتباطات و مشارکت ۴- اعتماد اجتماعی (اعتماد شخصی، افراد و گروه ها، غیرشخصی، نهادها) ۵- نگرش ذهنی افراد به همیاری ۶- جنبه عملکردی در همیاری ۷- تبادل اطلاعات می باشد. بخش اول پرسش نامه که شامل گویه های مربوط به جرم می باشد. تحلیل داده ها در این تحقیق با استفاده از جداول دو بعدی و آزمون های آماری مناسب صورت گرفته است. برای محاسبه پایایی ابزار از ضریب الفای کرونباخ استفاده شده است که انسجام درونی، ابزار اندازه گیری را محاسبه می کند. در این تحقیق به دلیل عدم سهولت دسترسی به نمونه آماری یعنی زندانیان، برای اندازه گیری میزان پایایی پرسشنامه، بعد از اتمام گردآوری داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS، ۴۰ مورد پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفت و از آن ها ضریب آلفای کرونباخ به دست آمد. در ادامه بعد از بررسی نتایج، سؤالاتی که پایایی کلی پرسشنامه را کاهش می دادند، حذف شدند.

جدول ۱. پایایی کلی شاخص های تحقیق

متغیر	تعداد گویه	ضریب الفای کرونباخ
مشارکت اجتماعی	۴	۰/۷۷
اعتماد غیرشخصی	۲	۰/۷۲
اعتماد به نهادها	۲۰	۰/۹۴
نگرش ذهنی افراد به همیاری	۵	۰/۷۴
جنبه عینی و عملکرد همیاری	۴	۰/۷۰
اعتماد اجتماعی مستقیم	۱۲	۰/۸۳
اعتماد اجتماعی غیر مستقیم	۷	۰/۸۰
میزان ارتباطات و مشارکت افراد	۱۴	۰/۷۸
عضویت و پیوند با شبکه ها	۱۱	۰/۸۹
تبادل اطلاعات	۵	۰/۷۷

۱۶ تحلیل جامعه‌شناختی رابطه بین سرمایه اجتماعی و جرایم جوانان؛ مطالعه موردی: زندان ...

همچنین اعتبار پرسشنامه از طریق اعتبار صوری برآورده شده است، یعنی پرسشنامه ، بعد از طراحی در اختیار استادان و متخصصان این حوزه قرار گرفت و بعد از گردآوری دیدگاه آن‌ها به‌عنوان داور، پرسشنامه نهایی طراحی گردید.

۶. یافته‌های پژوهش

جدول ۲. سطوح توصیفی میزان سرمایه اجتماعی افراد زندانی

وضعیت سرمایه اجتماعی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی تراکمی
سطح پایین	۴۳	۲۲	۲۲
سطح متوسط	۱۳۳	۶۸	۹۰
سطح بالا	۲۰	۱۰	۱۰۰
جمع کل	۱۹۶	۱۰۰	-

در مورد شاخص کلی سرمایه اجتماعی باید گفت ، همچنان که در جدول (۲) نیز بیان شده، میزان این شاخص را می‌توان متوسط قلمداد کرد زیرا ۶۸ درصد پاسخگویان دارای سرمایه اجتماعی متوسط بودند. همچنین حدود ۲۲ درصد دارای سرمایه اجتماعی پایین و تنها ۱۰ درصد از پاسخگویان از سرمایه اجتماعی بالا بهره‌مند بودند.

برای سنجش شاخص میزان جرم از داده‌های به‌دست‌آمده از ۸ سؤال در پرسشنامه‌ای که در قالب طیف لیکرت ساخته شده بود استفاده شد. کمترین مقدار ممکن برای این شاخص ۸ و بیشترین مقدار ممکن ۴۰ می‌باشد. بنابراین دامنه تغییرات این شاخص ۳۲ است. با تقسیم این دامنه به سه بخش تقریباً مساوی می‌توانیم سطوح توصیفی متغیر میزان جرم را مطابق جدول زیر به دست آوریم.

جدول ۳. سطوح توصیفی میزان جرم افراد زندانی

سطح جرم	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی تراکمی
سطح پایین	۹۰	۴۵.۹	۴۵.۹
سطح متوسط	۷۵	۳۸.۳	۸۴.۲
سطح بالا	۳۱	۱۵.۸	۱۰۰
جمع کل	۱۹۶	۱۰۰	-

همان‌طور که مشاهده می‌شد میزان جرم در سطح پایین و متوسط است و تنها نزدیک به ۱۶ درصد افراد جرم بالایی را مرتکب شده بودند.

در این قسمت به آزمون فرضیه‌های پژوهش می‌پردازیم. فرضیات اصلی این تحقیق از طریق آزمون همبستگی پیرسون مورد تحلیل قرار گرفتند. از مجموع هفت فرضیه اصلی این تحقیق که رابطه بین متغیرهای سرمایه اجتماعی را با میزان جرم را بررسی می‌کردند، ارتباط متغیرهای ارتباطات و مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، هنجارها و نگرش به هنجارها و مشارکت همیارانه، با میزان جرم جوانان در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار بود ولی ارتباط بین پیوند و عضویت در شبکه‌های مدنی با میزان جرم در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار نبود (جدول ۴).

جدول ۴. بررسی فرضیات تحقیق

نوع رابطه	سطح معنی‌داری	ضریب همبستگی	فرضیه
مثبت	۰.۳۶۴	۰.۰۲۵	رابطه پیوند و عضویت با شبکه‌های مدنی با میزان جرم
منفی	۰.۰۰۴	۰.۱۸۸	رابطه بین ارتباطات و میزان جرم
منفی	۰.۰۰۵	۰.۱۶۳	رابطه بین مشارکت اجتماعی و میزان جرم
منفی	۰.۰۱۷	۰.۱۵۱	رابطه بین اعتماد اجتماعی و میزان جرم
منفی	۰.۰۰۰	۰.۲۴۲	ارتباط بین هنجارهای همیاری و میزان جرم
منفی	۰.۰۱۰	۰.۲۳۱	ارتباط بین نگرش ذهنیه همیاری و میزان جرم
منفی	۰.۰۱۲	۰.۱۸۹	ارتباط بین نگرش همیاری عینی و میزان جرم

از آنجا که دو متغیر اعتماد اجتماعی و میزان جرم هر دو در سطح فاصله‌ای هستند در نتیجه برای تفسیر این دو متغیر از آزمون پیرسون استفاده شد.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده و همچنان که در جدول (۴) نیز مشخص شده است، ضریب همبستگی مشاهده‌شده بین پیوند و عضویت با شبکه‌های مدنی و میزان جرم معنی‌دار نمی‌باشد ($p \geq 0/05$). در نتیجه فرضیه محقق مبنی بر وجود رابطه رد و فرضیه صفر قبول می‌شود.

ضریب همبستگی به‌دست‌آمده بین ارتباطات و مشارکت اجتماعی و میزان جرم معنی‌دار می‌باشد ($p \leq 0/05$). در نتیجه فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود رابطه رد و فرضیه محقق قبول می‌شود. یعنی بین ارتباطات و مشارکت اجتماعی و میزان جرم رابطه معنی‌دار

وجود دارد. این مقدار برای ارتباطات برابر با ۰/۱۱۸ و مشارکت اجتماعی ۰/۱۶۳ که اگرچه میزان آن معنی دار است ولی شدت آن کم می‌باشد.

با توجه به نتایج جدول (۴) سطح معناداری کمتر از ۰.۰۵ و معادل ۰.۰۱۷ می‌باشد. بنابراین فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود رابطه بین متغیر مستقل و متغیر وابسته رد و فرضیه محقق تأیید می‌شود. یعنی رابطه منفی (۰/۱۵۱-) بین دو متغیر اعتماد اجتماعی و میزان جرم وجود دارد. و هرچه میزان اعتماد اجتماعی افراد بالا رود، میزان جرم افراد پایین می‌آید. این میزان همبستگی برابر ۰/۱۵۱-، منفی و دارای شدت کم می‌باشد.

برای تفسیر رابطه دو متغیر هنجارهای همیاری و میزان جرم از آزمون پیرسون استفاده گردید. با توجه به نتایج جدول (۴)، سطح معناداری کمتر از ۰.۰۵ می‌باشد. و مقدار ضریب به دست آمده برابر ۰/۲۴۲- می‌باشد. بنابراین فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود رابطه بین متغیر مستقل و متغیر وابسته رد و فرضیه محقق تأیید می‌شود. یعنی رابطه منفی بین دو متغیر هنجارهای همیاری و میزان جرم وجود دارد و هرچه میزان همیاری میان افراد بالا رود، میزان جرم افراد پایین می‌آید. این میزان همبستگی منفی و دارای شدت کم می‌باشد. علاوه بر این و با توجه نتایج مطالعه، می‌توان بیان کرد که رابطه بین هنجارهای عینی و ذهنی با میزان جرم در سطح ۰/۰۰۱ معنی دار بوده و فرضیه صفر مبنی بر عدم رابطه رد و فرضیه محقق که ادعای وجود رابطه را بیان می‌کرد، قبول می‌شود.

فرضیه اصلی تحقیق به بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و میزان جرم در بین جوانان اختصاص داشت که با توجه به سطح سنجش فاصله‌ای دو متغیر از آزمون آماری پیرسون استفاده شد و نتایج به صورت جدول (۵) می‌باشد.

جدول ۵. نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین متغیر سرمایه اجتماعی و جرم

آزمون آماری	نمره سرمایه اجتماعی / میزان ارتکاب جرم
ضریب همبستگی پیرسون	-۰.۱۶۵
سطح معناداری	۰.۰۱
تعداد معتبر	۱۹۶

با توجه به نتایج جدول (۵) سطح معناداری کمتر از ۰.۰۵ و معادل ۰.۰۱ می‌باشد. بنابراین فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود رابطه بین متغیر مستقل و متغیر وابسته رد و فرضیه

محقق تأیید می‌شود. یعنی همبستگی معکوس بین دو متغیر سرمایه اجتماعی و میزان جرم وجود دارد. هرچه میزان سرمایه اجتماعی افراد بالا رود، میزان ارتکاب جرم افراد پایین می‌آید این میزان همبستگی دارای شدت کم می‌باشد.

۷. نتیجه‌گیری

در تحقیق حاضر تأثیر سرمایه اجتماعی بر میزان جرم بررسی شد. در این تحقیق ابتدا مبانی نظری تحقیق بررسی شد و بیش از همه بر آراء کلمن و پاتنام تأکید گردید. رابطه بین پیوند و عضویت با شبکه‌های مدنی و میزان جرم، یکی از فرضیات جزئی تحقیق بود که به مدد آزمون‌های آماری مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت و تأیید نشد. به عبارت دیگر، بین پیوند و عضویت با شبکه‌های مدنی و میزان جرم جوانان زندانی که در زندان به سر می‌برند رابطه معنی‌داری مشاهده نشد. این امر متناقض با یافته‌های زارع شاه‌آبادی و ترکان (۱۳۹۱) و... می‌باشد که در تحقیقشان به این نتیجه رسیدند که هر چه میزان مشارکت مدنی و اجتماعی افراد جامعه بالا رود، میزان قانون‌گریزی و جرم افراد پایین می‌آید. ولی از طرف دیگر این یافته با آنچه لدرمن و همکارانش (۱۹۹۹) توضیح دادند همسو است؛ زیرا آن‌ها در تحقیقشان به این نتیجه رسیدند که به غیر از رابطه مثبت شاخص اعتماد اجتماعی با جرم خشونت‌آمیز، رابطه دیگر شاخص‌ها از جمله مشارکت در سازمان‌های مذهبی و غیرمذهبی داوطلبانه با جرم، بیشتر غیر واضح می‌باشد.

در مورد "فرضیه دوم" که به رابطه بین ارتباطات و مشارکت اجتماعی و میزان جرم جوانان می‌پردازد باید گفت که با توجه به آزمون‌های آماری، این فرضیه مورد تأیید واقع شد. به بیان دیگر هر چه میزان ارتباطات فرد با دوستان و آشنایان و نیز مشارکت در امور خانوادگی و محله‌ای و ... بیشتر باشد از میزان جرم و انحراف افراد کاسته می‌شود. این امر با نتایج زارع شاه‌آبادی و ترکان (۱۳۹۱) و ساگرت و همکاران (۲۰۰۲) همسو است. در واقع این امر را می‌توان با هسته آنچه مفهوم سرمایه اجتماعی است ربط داد و افزود که ارتباطات و تعاملات با دوستان و اطرافیان، نوعی فضای روانی به وجود می‌آورد که فرد را در کوتاه‌مدت و بلندمدت حفظ می‌کند و برعکس، نبود روابط و مشارکت اجتماعی، مخاطرات فردی و اجتماعی را به بار می‌آورد و فرد را در مقابل بسیاری از تهدیدات دنیای امروز به حال خود می‌گذارد. امری که جوانان را به نزدیک شدن و مستعد شدن برای بزهکاری و جرم مهیا می‌کند.

"فرضیه سوم" به رابطه بین اعتماد اجتماعی و میزان جرم می‌پردازد که مورد آزمون قرار گرفت. این فرضیه هم مطابق نمونه‌های آماری مورد تأیید قرار گرفت و بنابراین می‌توان گفت که بین اعتماد اجتماعی و میزان جرم رابطه وجود دارد به گونه‌ای که هرچه قدر به میزان اعتماد اجتماعی افراد افزوده شود، میزان جرم افراد کاهش پیدا می‌کند. اعتماد اجتماعی (که یکی از پایه‌های ترین سازه سرمایه اجتماعی است) زمینه‌های شکوفایی و سلامت فردی و اجتماعی فراهم آمده و این موضوع بر سلامت عمومی جامعه تأثیر مثبتی دارد. جامعه‌ای که در آن اعتماد وجود داشته باشد و سطح سرمایه اجتماعی بالا باشد، قاعدتاً نوعی همبستگی و همدلی و وفاق در آن وجود خواهد داشت. پس سرمایه اجتماعی در قالب اعتماد اجتماعی می‌تواند تسهیل‌گر روابط بین افراد باشد. این یافته با یافته‌های کندی و همکاران (۱۹۹۹)، سلمی و کیویوری (۲۰۰۶) و چلبی و همکاران (۱۳۸۳) همسو است.

فرضیه "چهارم" در مورد رابطه بین هنجارهای همیاری و میزان جرم مطرح شده بود که مطابق آزمون آماری مناسب به آزمون کشیده شد و این نتیجه به دست آمد که رابطه منفی و معکوس بین آن‌ها برقرار است. به عبارت دیگر، هرچه میزان همیاری میان افراد بالا رود، میزان جرم افراد پایین می‌آید. این یافته در راستای تأیید نظریات کلمن و پاتنام و همسو با نتایج تحقیقات پیشین از جمله چلبی و مبارکی (۱۳۸۳) می‌باشد.

علاوه بر آن نتایج نشان داد که هر چه هنجارهای همیاری (ذهنی و عینی) در بین افراد رعایت شود و افراد از لحاظ نگرشی، نگرش مثبتی به همیاری داشته باشند و از طرف دیگر اعمالشان به همیاری و کمک و مساعدت به دیگران تمایل داشته باشند از میزان جرم و کجروی‌شان کاسته می‌شود ولی در مقابل کسانی که نسبت به این بعد مهم سرمایه اجتماعی نگاه و نگرش منفی داشته باشند مرتکب اعمال انحراف‌آمیز و مجرمانه بیشتری می‌شوند.

در نهایت به رابطه بین دوران حبسشان را به سر می‌برند، می‌پردازد. همان‌طور که قبلاً بیان شد در این تحقیق برای سنجش میزان سرمایه اجتماعی از شاخص‌های پیوند و عضویت با شبکه‌های مدنی، ارتباطات و مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، هنجارهای همیاری و تبادل اطلاعات استفاده کردیم. نتایج حاصل از آزمون ضرایب همبستگی پیرسون نشان داد که به‌طور کلی رابطه بین سرمایه اجتماعی و میزان جرم جوانان (۱۸-۳۰) ساله زندان مرکزی سنندج معنادار است. به زبان دیگر هرچه قدر افراد از سرمایه اجتماعی بیشتری برخوردار باشند از میزان جرم آن‌ها کاسته می‌شود و هرچه افراد از سرمایه اجتماعی پایین‌تری برخوردار باشند، میزان جرم و انحرافشان بیشتر می‌شود. در پایان با توجه به نتایج

تحقیق می‌توان گفت که عدم‌شکل‌گیری کامل شاخص‌های سرمایه اجتماعی جدید در زندگی جوانان (شبکه‌های مدنی مشارکت اجتماعی، هنجارهای همیاری، اعتماد اجتماعی عام، تبادل نظر باهمالان، شبکه‌های دوستی) در شهر سنندج و با توجه به وضعیت اجتماعی اقتصادی این شهر، بر میزان ارتکاب به جرم در بین جوانان تأثیر دارد و جوانانی که بیشتر مرتکب جرم می‌شوند در فضاهای اجتماعی رشد کرده‌اند که از سرمایه اجتماعی پایین‌تری برخوردار است.

کتاب‌نامه

- پاتنام، رابرت (۱۳۸۰)، دموکراسی و سنت‌های مدنی (تجربه ایتالیا و درس‌هایی برای کشورهای در حال گذر)، ترجمه محمد تقی دلفروز، چاپ اول، تهران، دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور.
- پاتنام، رابرت (۱۳۹۲)، دموکراسی و سنت‌های مدنی (سرمایه اجتماعی و سنت‌های مدنی در ایتالیای مدرن)، ترجمه محمد تقی دلفروز، تهران، انتشارات جامعه‌شناسان
- تقی لو، فرامرز (۱۳۸۵). «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با امنیت اجتماعی»، مطالعات راهبردی، سال ۹، شماره ۲.
- چلبی، مسعود و مبارکی، محمد (۱۳۸۳) "تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و جرم در سطوح خرد و کلان"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- حسینی، حسین و احمدی، سینا (۱۳۹۲)، "بررسی میزان سرمایه‌های (فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی) خانواده و رابطه آن‌ها با گرایش والدین به تبعیض جنسیتی"، مجله جامعه پژوهی فرهنگی، سال چهارم، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۲. تهران.
- خیراله پور، اکبر، (۱۳۸۳) بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر سلالمت روانی با تأکید بر سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- ذکایی، محمد سعید و روشن‌فکر، پیام (۱۳۸۵). رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محلات شهری، فصلنامه
- ربانی، رسول (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی جوانان، تهران، انتشارات آوای نور.
- شیانی، ملیحه و میرطاهر، موسوی (۱۳۹۰)، تحلیل وضعیت سرمایه اجتماعی در شهر کرمان، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال یازدهم، شماره ۴۱.
- علوم اجتماعی، شماره ۳۲، صص ۱-۳۷. - گیدنز، آنتونی (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی، ترجمه حسن چاوشیان، تهران،

۲۲ تحلیل جامعه‌شناختی رابطه بین سرمایه اجتماعی و جرایم جوانان؛ مطالعه موردی: زندان ...

فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹)، پایان نظم: سرمایه اجتماعی و حفظ آن، ترجمه غلامعباس توسلی، چاپ اول، تهران، انتشارات جامعه ایرانیان
فیلد، جان (۱۳۸۸)، سرمایه اجتماعی، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضائی، تهران، انتشارات کویر.
کلمن، جیمز (۱۳۷۷)، بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی.
مداح، مجید و شریفی، نوید (۱۳۸۹) تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و جرم، فصلنامه نظم و امنیت
انتظامی، شماره سوم، سال سوم، پاییز، صص ۱۳۳-۱۵۵.
موسوی، میرطاهر؛ مشارکت اجتماعی یکی از مولفه‌های سرمایه اجتماعی، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه
اجتماعی، ۱۳۸۶، سال ششم، شماره ۲۳، صص ۷۲. نشر نی.

Colman, j .s. (1988). Social Capital in the creation of human capital.

Field, John. 2003. " Social Capital". Published by Routledge, London, UK.

Kawachi, i. (2001). Social capital for Health and Human Development. The society for International Development.

Putnam, R.(2000). Bowling Alone: The collapse and Revival of American Community, New York: Simon and Schuster.

Putnam, R.D & Goss, Kristin .(2002). Introduction in Putnam(ed), Democracies in Flux, The Evolution of Social Capital in Contemporary Society American journal of Sociology S, 120-95

Rosenfeld, Richard, messnter, Steven F., Baumer, Erice p., 2001" Social Capital and Homicide". Social Forces, Vol.80, Issue 1:283-309.